

Korok és Kórok kiállítás 2019-2020

Ages and Diseases Exhibition 2019-2020

Scheffer Krisztina¹, Szvák Enikő², Győry Hedvig³

¹ muzeológus, SOMLK MNM, schefferkrisztina@semmelweis.museum.hu

² Szvák Enikő, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Biológia Doktori Iskola, Humánbiológia-Antropológia, szvakeniko@gmail.com

³Győry Hedvig muzeológus, Szépművészeti Múzeum, hedvig.gyory@szepmuveszeti.hu

Initially submitted Febr 10, 2021; accepted for publication March.28, 2021

Abstract

The HNM Semmelweis Museum of Medical History's exhibition „*Diseases for the Ages, What the Deceased Tell Us*”, is displaying the anthropological collection of the Museum which never was presented earlier, and the mummy-research made in the framework of the Nephthys Project, with some additional material from the Hungarian Natural History Museum and the Hopp Ferenc Asian Art Museum. Visitors can learn about the appearance of known and little-known diseases visible on archaeological human remains and gain insight into the know-how and the results of the mummy research. The exhibition is accompanied by museum educational program and a series of lectures.

Kulcsszavak: múmiakutatás, paleopatológia, kiállítás, lepra, TBC, MNM SOM, Korok és Kórok, múzeumpedagógia

Keywords: mummy research, paleopathology, exhibition, leprosy, TB, MNM SOM, Diseases for the Ages, education

2016 őszén indult el a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára és a MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeuma közös projektje: a Nephthys Projekt¹, melynek azóta a Magyar Egyiptomi Baráti Társaság is tagja. Ennek célja, hogy a két intézményben őrzött egyiptomi múmiák maradványait multidiszciplináris kutatás alá vonjuk, ezzel felzárkózva és csatlakozva a világban zajló nemzetközi egyiptomi múmiakutatókhoz, és kapcsolatot építve ki a kutatói csoportokkal. Sikerrel ismertettük a hazai szakemberek multidiszciplináris vizsgálatainak eredményeit több nemzetközi konferencián, így 2018 májusában az *Extraordinary World Congress on Mummy Studies* alkalmával, 2018 augusztusában a *22nd European Meeting of the Paleopathology Association* találkozóján Zágrábban, 2018 októberében a *Third International Conference on Pharmacy and Medicine in Ancient Egypt* konferencián Barcelonában, 2019. januárjában a kairói *Bioarchaeology of Ancient Egypt* konferencián, és legutóbb a Nephthys Projekt szervezésében létrehozott budapesti *Egészség és életmód az ókori Egyiptomban. Múmiák a középontban* konferencián 2019. augusztusában.

A budapesti konferencia szorosan kapcsolódott a MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeuma időszaki kiállításához, ahol a projekt előzetes kutatási eredményei is bemutatásra kerültek. A kiállítás a

¹ bővebben ld. <https://nephthysproject.site123.me/>

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Győry Hedvig PhD

múzeum eddig nagyközönség számára még be nem mutatott embertani anyagát állította a középpontba. Úgy gondoltuk, hogy a kiállítás tematikája nem csak a szakemberek, hanem a szélesebb közönség esetében is érdeklődésre tarthat számot. Az Orvostörténeti Múzeum nem csak az emberi csontokon megjelenő elváltozásokat tudja ugyanis bemutatni, hanem jellegénél fogva azokat a tárgyakat, eljárásokat is, amivel az adott korban megpróbálták gyógyítani – sikerrel vagy épp sikertelenül – az adott betegséget.

1. ábra A kiállítás plakátja²

A kiállítás valamennyi érdeklődő számára közérthetően kívánja bemutatni a betegségek megjelenését, azok gyógyítási módjait. A tárlat megjelenítésében a mikroszkóp képét idéztük meg a kulcspontok kör alakú kiemelésével, és ezt idézik a kör alakú, félgömbzáródású tárlók is.

2.

2. ábra A kiállítás egyik tárolója

A falfelületeken kaptak helyet a magyarázatok és a falmatricák, melyek, a modern kort megidézve, hashtaggal jelölve, régi magyar orvosi szavakat is megjelenítenek. A múzeum látogatói kor, nem, és érdeklődés tekintetében is igen széles skálán mozognak, éppen ezért a kiállítás rendezésekor fontos

² a kiállítás grafikai elemeit az Almamag Grafikai Bt készítette.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Gyóry Hedvig PhD

szempont volt az integráció. A kiállítás-látogatás során valamennyi látogató, beleértve a hátrányos helyzetűeket is, bőségesen gazdagodhatnak élményben és tudásban.

A kiállítás fő célkitűzése, hogy megismertesse a látogatókkal az ismert, sokat emlegetett betegségek és elváltozások régészeti korú csontokon fennmaradó nyomait, és betekintést nyújtson az ezeket kutató tudományágakba. A különböző lelőhelyekről előkerült mumifikálódott emberi maradványok, az ásatásokon feltárt csontvázak vizsgálata tárja fel az egykor éltek biológiai jellemzőit, nembeli hovatartozását, életkorát, betegségeit, táplálkozási szokásait, életmódját, egészségi állapotát, halálának okát, esetenként családi kapcsolatait.³

A történeti embertan egyik fontos tudományterülete a régi emberi és állati maradványok kóros, patológiás elváltozásaival foglalkozó tudományág, a paleopatológia. Alapvető feladata a régészeti ásatásokból származó emberi csontokon felismerhető betegségek nyomainak tanulmányozása és azok diagnosztizálása.⁴ Segítségével megismerhető elődeink egészségi állapota, betegségei, azok emberi közösségekre gyakorolt hatásai, azonosíthatók az egyes betegségek, betegség-csoportok járványtörténeti és evolúciós kérdései. A paleopatológus többnyire az emberi csontvázrendszeren nyomot hagyó betegségek megjelenését vizsgálja, mivel a lágszövetek csak ritkán maradnak meg. Az ásatag csontokon azonban így is számos elváltozás megfigyelhető.⁵

A kiállítás bemutatása

A kiállítás bevezetőjében a látogatók a paleopatológia eszközeivel, a kutatás mikéntjével ismerkedhetnek meg. A Nephthys Projektbe bevont egyiptomi múmiák CT, röntgen és elektronmikroszkópos vizsgálatainak eredményeit mutatjuk be. Kiderül, milyen adatokat kapunk a roncsolásmentes vizsgálatoknak köszönhetően, és ebből mire tudunk következtetni az egykor élt emberek életével kapcsolatban.

3. ábra Munkában a kutatók, a vizsgálatokat a *Continental Automotive Hungary Kft.* támogatta

Külön részt szenteltünk a kiállítás első termében a szándékos testmódosítások közül a csontvázrendszeren is megjelenő elváltozásoknak. Az ember megjelenése óta elégedetlen külsőjével, saját testének alakjával, ezért a történelem során számos olyan módszert alkalmaztak, amellyel az emberi test

³ Bodzsár Éva - Zsákai Annamária: Antropológiai/humánbiológiai gyakorlatok. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp. 2013.

Dr. Józsa László: Paleopathológia. Elődeink betegségei. Bp. 2011.

⁴ Tóth Gábor A., - Puskás Tamás - Buda Botond L., Diagnózis – ezer évvel később (Radiológiai módszerek a paleopathológiában), Orvostudományi Értesítő, 81/4, 2008, 232-262.

⁵ Dr. Józsa László: Miről vallanak az ásatag csontok, Osteologiai Közlemények, 3-4, 2013, 93-102.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Győry Hedvig PhD

külleme a mindenkori szépségideálnak megfelelően változtatható. A testmódosítások legegyszerűbb formájától, a tetoválástól⁶ kezdve a drasztikus műtéti beavatkozásokig széles skálán mozognak azok az eljárások, amelyek többnyire szépsészeti céllal, szándékosan megváltoztatják az egyes emberek kinézetét. A beavatkozások azonban gyakran járnak egészségügyi kockázattal. Így kapott helyet egymás közelében egy torzított koponya és egy kínai, kicsire zsugorított lábfejre (lótuszlábra) való cipőcske, de nem maradhatott ki a sorból a főképp női testeket elszorító fűző sem⁷.

Az ókori és középkori népek egyik különös gyakorlata volt a koponya mesterséges torzítása. Egyes népeknél a XX. századig megmaradt ez a szokás. Esztétikai minősége mellett az egyén hovatartozását is kifejezhette.^{8,9}

4. ábra Torzított koponya a MNM Semmelweis Múzeumának gyűjteményéből, fotó: Blahák Eszter

Testünk fizikai jellegének megváltoztatása, kegyetlen szokást alakított ki Kínában. A lótuszláb elérésének kívánalma évszázadokig nők ezreit nyomorította meg a szépségideál jegyében.¹⁰ A 7-8 cm-es nagyságúra elköltözött lábú nő járásra szinte képtelen volt, állandó fájdalomban élt. Az eltört és rosszul összezsugorított lábfejsontok a sebek és fertőzések állandó forrásaivá váltak.

⁶ Legutóbb a kérdéstről átfogó képet a Határtalan régészet 3/3, 2018 szeptember (Szeged: Móra Ferenc Múzeum) festett régészeti, történeti, néprajzi és kulturális antropológiai megközelítéssel (Keresztes Noémi Ninette, Bácsmegi Gábor, Győry Hedvig, Nagy Illés János, Németh György, Antoni Judit, Ilon Gábor, Vincze Magdolna stb. cikkeivel).

⁷ Szentesi Réka, A női test, mint státuszszimbólum – A fűző imázsépítő szerepe a 19. század második felében, Disegno II/1, 2015, 102-117.

⁸ Dr. Józsa László, Csont-ízületi elváltozások ábrázolása a képzőművészetben (2. rész), Osteológiai Közlemények, 1, 2007, 21-35.

⁹ Évinger Sándor, Mesterséges koponyadeformálás a Kárpát-medencében forrás:

http://publication.nhmus.hu/NatEu/HNHM_Anthropology/Koponyadeformalas_EvingerS.pdf

¹⁰ Átfogó ismertetés bőséges irodalommal: Vento, Marie, One Thousand Years of Chinese Footbinding: Its Origins, Popularity and Demise, Term Paper/Core 9: Chinese Culture / March 7, 1998.

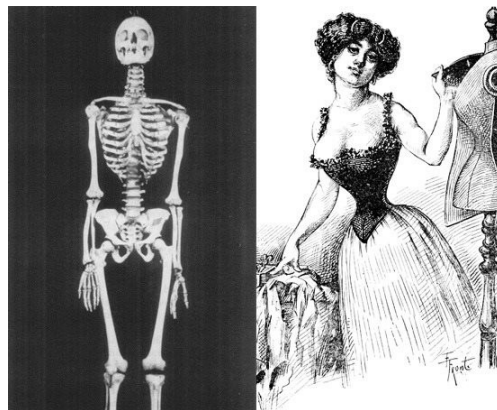
<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Győry Hedvig PhD

5. ábra Részlet a kiállításból: a láb deformálását bemutató vitrin

Orvosaink világszerte ostromozták a XIX. század alakformáló eszközét, a fűzőt. Számos tanulmányban, előadások során próbálták felemelni a szavukat a divathóbort ellen – kevés sikerrel.¹¹ És, hogy ne csak a múlt divatját ostromozzuk, a kiállításban egy mai túsarkú női cipő¹² – és a hozzá tartozó láb röntgenképe is helyet kapott.

6. ábra Fűzőt női derék, Dr. Thanhoffer Lajos könyvéből

A kiállítás második termében találkozhatunk azokkal a betegségekkel, amelyek nevét történelmi tanulmányaink során is számtalanszor hallottuk, de elképzelni talán nem tudtuk, hogyan is nézhetett ki egy-egy beteg ember és milyen nyomát tudjuk ennek ma fölfedezni a csontmaradványokon. A kiállítás ehhez a kérdéshez nyújt támpontokat, kiemelve néhány, a történelemben fontos szerepet betöltő betegséget.

Elsőként a leprával ismerkedhetnek meg a látogatók.¹³ A lepra, vagy Magyarországon ismertebb néven a *bélpoklosság* az egyik legrégebbi megbetegedés. Kórokozója a *Mycobacterium leprae*, mely az orr nyálkahártyáján, a bőrben, vagy a bőr alatt futó idegrostokban telepedik meg, és ezzel a végtagok és az arc

¹¹ Dr. Thanhoffer Lajos, *Anatómia és Divat*, Budapest 1901.

¹² Koda, Harold, *Extreme Beauty: The Body Transformed*. New York: Metropolitan Museum 2001, Ravindra S. Goonetilleke (ed.), *The Science of Footwear*. Boca Raton: CRC Press, 2013, 263-265.

¹³ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) célkitűzései között fontos helyet foglal el a lepra eliminálása. A betegségről és a globális stratégiáról itt lehet tájékozódni: <https://www.who.int/lep/resources/9789290226383/en/>. Szerencsére Európában már rendkívül ritka, de Indiában, Braziliában, és Afrika egyes részein ma is gyakori. Őket segíti a Lepramisszió magyar szervezete is: <https://www.teol.hu/életstilus/helyi-életstilus/ma-mar-teljesen-gyogyithato-a-lepra-1472062/>. A lepra világnapja január 27.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Gyóry Hedvig PhD

jellegzetes csontkulását okozza. A baktériumot Gerhard Hansen norvég orvos 1873-ban izolálta. A betegség eredete bizonytalan, még ma is él a feltételezés, hogy valószínűleg Egyiptomból származhat. Azonban az eddig ismert legkorábbi leprás megbetegedés csonttani tüneteit a mai Abony közelében a rézkorban (5700 évvel ezelőtt) élt emberek maradványain mutatták ki.¹⁴

Ami biztos: a kora középkorra pusztító járvánnyá vált Európában, és elterjedésében nagy szerepet játszottak a keresztes hadjáratok. Az egész földrészen átvonuló csapatok fertőzötték tömegeit hagyták maguk mögött. A betegség ellen egyedül a társadalomból való kirekesztéssel tudtak védekezni. A betegeket lepraméhelyeken, *leprosoriumokban* ápolták, az egészséges emberektől szigorúan elkülönítve. A középkori lepratemetők csontanyagát vizsgálva a legújabb kutatásokban sikerült a lepra kórokozójának genetikai szerkezetét feltárni, s ez alapján bebizonyosodott, hogy a ma ismert formája nem különbözik a középkorban pusztító betegségtől.¹⁵

A tömeges megbetegedések megszűnése a XVI. században, a megbetegedettek sikeres elkülönítésének, és a népesség baktériummal szembeni ellenállóbbá válásának, valamint a lassan javuló higiénés körülményeknek köszönhető. Bár mára már kombinált antibiotikumos kezeléssel a teljes gyógyulás elérhető, a kezelés ma is hosszadalmas és költséges. Ezért azokban az országokban, ahol a betegség mostanáig fellelhető, még mindig az ősi módszer szerint, elkülönített lepratelepeken kezelik a betegeket.¹⁶

A leprat bementető tárlóban helyet kapott többek között egy leprás beteg ásatásról előkerült koponyája, és a róla készült arcreekonstrukció¹⁷, meg egy feltételezések szerint leprában szenvedő egyiptomi férfi mumifikált feje. A kiállított, 1555-ből származó orvosi könyvben a lepra jellegzetes tüneteiről olvashatunk.¹⁸

A következő bemutatott betegség a tuberkulózis, más néven gümőkór.¹⁹ A közhiedelemmel ellentétben a TBC kórokozója nem csak a tüdőt fertőzi meg, hanem képes a csontváz nagy részét is károsítani. Így egy valószínűleg TBC-s eredetű csontgyulladásban szenvedő nő combcsontjai is helyet kaptak a vitrinben a különböző, a betegség gyógyítását bemutató eszközök mellett. A gümőkört a XX. század elején, Magyarországon népbetegségnek tartották, a halálesetek 25%-ért felelt: ezért emlegették *Morbus hungaricus* néven. Úgy vélték, a szegények betegsége ez. A helytelen táplálkozással, a rossz életminőséggel, és a nyomorral hozták összefüggésbe.²⁰

¹⁴ Köhler, Kitti – Marcsik, Antónia – Zádori, Péter – Biró, Gergely – Szeniczey, Tamás – Fábán, Szilvia – Serlegi, Gábor – Marton, Tibor – Donoghue, Helen D. – Hajdú, Tamás: Possible cases of leprosy from the Late Copper Age (3780-3650 cal BC) in Hungary, Plos One 2017. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185966>

¹⁵ Marcsik, Antónia – Balázs, János – Molnár, Erika, Újabb adatok a lepra elterjedéséhez az avar korban (Duna-Tisza köz). Esetismertetés, Folia Anthropologica 13; 2014, 81–85.

¹⁶ Dr. Józsa László: Paleopathológia. Elődeink betegségei. Budapest 2011.

¹⁷ Az arcreekonstrukciót Kustár Ágnes készítette. Módszeréhez ld. pl. Pap Ildikó, Szikossy Ildikó - Kustár Ágnes - Pálfi György, A multidiszciplináris múmiakutatás Magyarországon – különös tekintettel a 18. századi váci múmiákra – In: Gurka, D. (szerk.), Egymásba tükröződő emberképek. Az emberi test a 18–19. századi filozófiában, medicinában és antropológiában, Budapest: Gondolat Kiadó 2014, 237–247.

¹⁸ Examen leprosorum. Tiguri, per Andream et Jacobum Gessnerum, 1555. (Simmelweis Orvostörténeti Könyvtár)

¹⁹ Nagyon régóta jelen van világunkban, a neolitikumban is kimutatták már, pl. Dutour, Olivier – Zink, Albert – Pálfi, György et alii, Tuberculosis in Late Neolithic-Early Copper Age human skeletal remains from Hungary, Tuberculosis 95/1, 2015, 18–22, Pálfi, György – Dutour, Olivier – Perrin, Pascale – Sola, Christophe – Zink, Albert, Tuberculosis in Evolution, Tuberculosis 95/1, 2015, 1–3. O'Sullivan, Niall – Pálfi, György – Perrin, Pascale, et alii, Human tuberculosis predates domestication in ancient Syria, Tuberculosis 95/1, 2015, 4–12. stb. <https://doi.org/10.1016/j.tube.2015.04.007>

²⁰ Dr. Okolicsányi-Kuthy Dezső: A gümőkór. Budapest, 1908. Dr. Furák József, A tüdőtuberkulózis aktuális diagnosztikai és terápiás kérdései, Doktori (Ph.D) értekezés, Pécs 2002.

A régészeti korú anyagok paleopatológiai kutatásai során a csontok és ízületek elváltozásain figyelhető meg a TBC kórokozójának a hatása. A baktériumot modern eljárások, mint például a paleomikrobiológiai vizsgálatok segítségével, lehet azonosítani²¹.

Az antropológiai anyagban jól azonosítható, TBC-re jellemző elváltozások, és a csontanyagok laboratóriumi vizsgálatai által igazolt Mycobaktériumok elemzése sikerrel segítik a kutatók munkáját a betegség tanulmányozásában. A régészeti korú csontokban vagy múmiák testében – mint például a váci múmiák²² – az antibiotikumok felfedezése előtt létezett, még antibiotikumokkal nem kezelt törzsek baktériumai öröködték meg. A paleomikrobiológia segítségével lehetőség nyílt a baktérium genetikai térképének még pontosabb felállítására is, nyomon követhető így a baktériumok fejlődését és változásait, segítve ezzel a modern gyógyszerek kifejlesztését a mai törzsekkel szemben.

A betegség jellemző tüneteit a Magyar Természettudományi Múzeum váci múmiagyűjteményéből származó, XVIII. századi egyén maradványain mutatja be a kiállítás.

7. ábra Részlet a kiállítás TBC-t bemutató terméből

A kiállítás következő részében a régészeti korú csontokon fellelhető traumás esetek nyomait figyelhetik meg a látogatók.²³ Bemutatjuk, mi alapján tudja eldönteni a paleopatológus, hogy egy kardvágás, egy nyíl okozta sérülés, vagy egy tompa tárggyal való erős ütés következtében a koponyasérült életben maradt-e vagy sem. Megismerhetők azok az orvosi eszközök is, amelyekkel ezeket a sérüléseket kezelték.

²¹ Drancourt, Michel – Raoult, Didier, Paleomicrobiology of Humans, American Society for Microbiology 2016.

<https://doi.org/10.1128/9781555819170>

²² Pap Ildikó- Szikossy Ildikó: A Magyar Természettudományi Múzeum múmiái hazai és külföldi kiállításokon, Annales Musei Historico-Naturalis Hungarici, vol.107. Bp. 2015, 375–398.

²³ Vö. Józsa László, A csonttörések gyakorisága és lokalizációja, a honfoglalás korában, a 14-15. században és a 21. század első felében, Osteológiai Közlemények 1-2, 2014, 8-11.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Gyóry Hedvig PhD

Bemutatjuk honfoglaló őseink különösen eredményes koponyaműtét típusát, a trepanációt.²⁴ A „lékelt” koponya mellett a műtéthez használt eszközök is helyet kaptak a tárlóban.²⁵

8. ábra Részlet a kiállításból: a trepanáció és eszközei

A koponyát is érintő elváltozások közül két súlyos esetet mutatunk be: mindkét koponyacsonton a csonttrák igen előrehaladott formáját figyelhetjük meg. Bár hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy a tumoros megbetegedések a civilizáció ártalmainak következményei, a régészeti leletek tanúsága szerint daganatok már évezredekkel ezelőtt is előfordultak, gyakoriságuk azonban kisebb volt.²⁶ A tudomány jelenlegi állása szerint a régi korokban az emberek többsége nem érte meg az öregkort (sőt a középkort sem), amikor a rosszindulatú daganatok megjelenése a legjellemzőbb. Az ásatásokból előkerült csontvázleletek körében az elsődleges csontdaganatok ritkábbak, a rosszindulatú lágyrész daganatok pedig csak akkor ismerhetők fel, ha áttétet képeztek a csontokban.

A bemutatott betegségek sorából nem maradhatnak ki a fogbetegségek sem.²⁷ Ezeket a korai orvosi művekben összefoglaló néven fogfájásként emlegetik. Magyarázatul szinte az egész ókori, középkori világban a fogban lévő kukacokat említik. Ezek valós létéről a XVII. századig a társadalom minden rétege

²⁴ Ennek hagyománya olyan erősen élt a magyarok között, hogy még III. Béla király fején is kimutatható a jelképes trepanálás, ahogy az a Szt István Király Múzeum (Székesfehérvár, 2018) kiállításán is látható volt.

²⁵ Nemeskéri János - Éry Kiga - Kralovánszky Alán, A magyarországi jelképes trepanáció. *Anthropológiai Közlemények*. 4/1, 1960, 3-32.

²⁶ Józsa László - Fóthi Erzsébet, Juxtacorticalis osteosarcoma középkori vázleleten, *Magyar Onkológia* 46./3, 2002, 271-276.

²⁷ Forrai Judit, A szifilisz eredetűnek vélt fog-stigmák történetéhez, *Orvostörténeti Közlemények* 121-124, 1988, 99-102, Forrai Judit: Fejezetek a fogorvoslás és eszközeinek történetéből, Bp.Dental Press. 2005.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Gyóry Hedvig PhD

mélyen meg volt győződve. Végül Pierre Fauchard (1678-1761),²⁸ a modern fogorvoslás megalapítója, mikroszkopikus vizsgálataival cáfolta meg a „kukacelméletet”. A nép körében azonban még sokkal tovább élt.²⁹ A foghúzást az orvosok méltóságon alulinak tartották, átengedték a borbélyoknak és a fürdőmestereknek, de a kovácsok is húztak fogat. A fogorvoslás csak a XIX. században lett az orvosok feladata. Eszközeiket a fogbetegségben szenvedő férfi koponyája mellett találják meg a látogatók.

9. ábra Fogászattal kapcsolatos részlet a kiállításból

A kiállítás zárásaként olyan ma is gyógyíthatatlan betegségek és fejlődési rendellenességek csontokon kimutatható elváltozásaival ismerkedhetnek meg az érdeklődők, mint a Bechterew kór, az arthritis vagy a nyitott gerinc.

Múzeumpedagógia

A kiállítást ismeretterjesztő programcsomag kíséri, mely tárlatvezetést, hagyományos, frontális előadás-sorozatot és múzeumpedagógia foglalkozást, ill. családi napot foglal magában. A tárlatvezetések a csoport igényeihez alkalmazkodnak, az előadásokat pedig a témához már valamilyen szinten kötődő, akár egyes esetekben érintett személyeknek szántuk, akik éppen ezért szakkönyvekben vagy az Interneten már tájékozódtak, vagy egyes esetekben saját tapasztalatuk van, Itt a minél szélesebb körű tudás átadására, az ismeretek történeti és antropológiai vonatkozásaira helyezük a hangsúlyt. Az egyes témákat kutató szakembereket kértük fel a sorozat előadóinak. A betegségek történeti alakulását, az emberi maradványokon észlelhető nyomait a kiállítási anyagot kiegészítve, vetített képekkel mutatjuk be. A komoly érdeklődést mutatja, hogy az elhangzott előadás gyakran hosszas beszélgetéssel zárul.

Annak, aki inkább tevékeny részvételt igényel, ill. a diákok és családok esetében, a kiállításhoz kapcsolódóan múzeumpedagógiai foglalkozáson is részt lehet venni. Ennek célja a kiállítással összhangban álló téma: a történeti korok betegségeinek a megismertetése, és egyúttal az egészségtudatos magatartásra

²⁸ 2000ben Nevadában egy fogorvoslás történetét bemutató múzeumot alapítottak, amit róla neveztek el.

<https://www.fauchard.org/publications/48-pierre-fauchard-museum>

²⁹ Lynch, C.D. - O'Sullivan, V. R. – McGillicuddy, C. T., Pierre Fauchard, The „Father of Modern Dentistry”, British Dental Journal 201, 2006, 779-781. <https://doi.org/10.1038/sj.bdj.4814350>

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Gyóry Hedvig PhD

nevelés. A múzeumpedagógiai program³⁰ elsősorban diákok és családok számára készült, de gondol a tanulási nehézséggel küzdő és tehetséges gyermekekre is. Ugyanakkor az ifjúság mellett a felnőtteknek szintén lehetővé teszi ismereteik elmélyítését, és felhívja a figyelmet testünk és egészségünk néhány hétköznapi kérdésére, ill. a kíváncsiságot felkeltve ösztönöz a saját kutatásokra. A keresés, értelmezés, megfigyelés, feladatok megoldása révén pedig különböző képességeket fejleszt a kiállítás anyagán keresztül, remélve egyúttal, hogy a résztvevők szívesen emlékeznek majd vissza a látottakra, és terjesztik a Múzeum jó hírét.

A program koncepciójának alapeleme, hogy egy történettel bevonja a látogatókat a kiállítás tematikájába, és a történeti korok legfontosabb betegségeit interaktív módon, feladatsor segítségével mutassa be. Ezt a gyakorlatban állomásonként egy-egy párhuzamos feladattal oldja meg.

Mivel a kiállítás megnyitóját közvetlen követően került a bemutatóra sor, ezért a résztvevőkkel nem volt mód külön foglalkozni, és mivel az egyéni látogatók, családok számára sincs mindig mód erre, olyan megoldást kerestünk, amihez nincs szükség előtanulmányokra és a többi látogatót sem zavarják a foglalkozás résztvevői.

A feladatok során a látogatóknak egy rövid összefoglalás áll a rendelkezésükre az éppen aktuális betegségről, a legfontosabb elemeket és érdekességeket megfogalmazva, majd ezek alapján a feleletek közül kiválaszthatják a megfelelőt. A kisebbeknek az adott témájú vitrinben található valamelyik tárgyat megnézve, és a rá vonatkozó műtárgyfeliratot elolvastva megválaszolható kérdés készült (alaposan nézzék meg, memória, megfigyelő és logikai készség fejlesztése), míg a nagyobbaknak a betegséggel kapcsolatos ismeretek átgondolásával a megadott 4 állításból a hibás kiválasztása a feladatuk (vizuális és írott információ feldolgozása, emlékezet, logikai készség, figyelem összpontosítása). A feladatok válaszlehetőségei mellett különböző kiállítási tárgyak miniatűr képét tartalmazó körök találhatók. Ezeket látva természetesen éled fel a kíváncsiság az eredeti megkeresésére, beazonosítására, így mélyítve még tovább a vizuális ismereteket.

A feladat leírásába rejtve számos régi magyar, ma már elfelejtett szó jelentését is megismerik a résztvevők,³¹ melyek segítségével a feladatsor végén egy XIX. századi magyar nyelven írt kis történetet érthetnek meg. A különböző korok betegségei keverednek a kiállításon, ezért a történet a mát köti össze visszaemlékezés formájában a száz évvel ezelőtti világgal. A főszereplő Somi, találkozik egy 100 éves bácsival, aki egy gyermekkori esetet mesél el neki. Somi, egyfajta kötődést ad a Múzeumhoz, személyessé teszi a kapcsolatot. Neve ugyanakkor a SOM szóra utal, így említése mindjárt felidézi az intézmény nevét. Ő meséli el a végén – pontosan felidézve az apóka szófordulatait – az itt következő mesét, ami a foglalkozás lezárását is jelenti:

„Még gyerekkoromban egyszer fakadozott a vérhányás nyavajája és én is sokáig gatyáskodtam és egészségtelenkedtem. Szerencsére Szent Jakab haragja elkerült, és nem volt bélindulásom, máshogy gyomorsikulásom, volt viszont fibelem, azaz hévségem, szívreszketés, kehölés, nehezen lehellés, úgyhogy nem alhattam az fájdalom miatt, csak szunyodtam, még a fülem is kijárt, szóval meghitványkoztam, megkórultam. Anyám már attól tartott, szárazbetegségbe estem, de vér nem volt, azért csak tüdőlobot, ökleletet és szívtelenséget találtak. Volt is riadalom! Én mégis örültem, mert mindig mindenki körülöttem sürgött-forgott.”

³⁰ A korszerű múzeumpedagógia elméleti és gyakorlati kérdéseivel, módszereivel számos kiadványban, internetes oldalon találkozni, például a Múzeumi iránytű sorozat (Szentendre, MOKK) köteteiben. Néhány példa: no. 23: Berecki Ibolya - Népešy Noémi (szerk.), Modern múzeumi interpretáció módszertana, 2020, no. 14: Foghtűy Krisztina - Kesik Gabriella (szerk.) Sokszinű múzeumpedagógia, 2018.

³¹ Dr. Magyary-Kossa Gyula, Magyar orvosi emlékek II. Budapest 1929, 282-344.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>

Scheffer Krisztina, Szvák Enikő, Győry Hedvig PhD

Köszönetnyilvánítás

A kiállítás rendezésében, ill. az antropológiai anyag feldolgozásában Pap Ildikó és Szikossy Ildikó (Magyar Természettudományi Múzeum) nyújtott segítséget, a CT-t bemutató képeket a Continental Automotive Hungary Kft készítette. Az arcreekonstrukció a „Morfometriai kutatások az emberi arc történeti embertani, igazságügyi és gyógyászati célú 3D rekonstrukciójának fejlesztéséhez”, OTKA K 73441 pályázat keretében készült (http://real.mtak.hu/12324/1/73441_ZJ1.pdf) készült.

A kiállítás létrejöttét a Nemzeti Kulturális Alap támogatta. (NKA pályázati szám: 204106/02308).